



اصول فقه ۴ (حلقه ثالثه)

درس ۲

استاد: حجت الاسلام والمسلمین علم الهدی
آموزشیار: یاسر سعادت‌ی

در درس قبل گذشت که دلیل ع مده بر حجیت استصحاب، روایات است. در همین راستا روایت صحیح‌ای از زراره درباره حجیت استصحاب، مورد بررسی قرار گرفت. در این درس، روایت صحیح دیگری از زراره را در این باره، مورد بررسی قرار می‌دهیم. ما این صحیح را به خاطر به کار بردن واژه «رعاف» در اول آن، صحیح رعاف می‌نامیم. این حدیث هر چند که در اکثر منابع حدیثی، به شکل مضمَر نقل شده است، اما شیخ صدوق (ره) در کتاب علل الشرایع این حدیث را به امام باقر (ع) اسناد داده است.

این صحیح، مشتمل بر شش سؤال و جواب می‌باشد که زراره (ره) به این واسطه، فروض متعددی را محضر امام (ع) بیان می‌کند و امام (ع) این فروض را پاسخ می‌دهند. آنچه که از این حدیث، مورد استدلال ما بر حجیت استصحاب قرار می‌گیرد، سؤال سوم و ششم می‌باشد.

قبل از این که وارد مباحث استدلالی این حدیث شویم، به توضیح و تبیین معنای این حدیث می‌پردازیم تا با ذهنیت باز وارد بحث استدلال شویم.

وهي رواية أخرى لزرارة كما يلي:

١. قلت: أصاب ثوبي دم رعاف أو (غيره) أو شيء من منى، فعلمت أثره إلى أن أصيب له (من) الماء، فأصبت و حضرت الصلاة، ونسيت أن بثوبي شيئاً، و صليت، ثم إنى ذكرت بعد ذلك؟ قال: تعيد الصلاة و تغسله.

٢. قلت: فلنى لم أكن رأيت موضعه، و علمت أنه قد أصابه، فطلبت له فلم أقدر عليه، فلما صليت وجدته؟ قال: تغسله و تعيد الصلاة.

٣. قلت: فلن ظننت أنه قد أصابه و لم أتيقن ذلك، فنظرت فلم أر شيئاً، ثم صليت فرأيت فيه؟ قال: تغسله و لا تعيد الصلاة.

قلت، و لم ذلك؟ قال: لأنك كنت على يقين من طهارتك، ثم شككت، و ليس ينبغي لك أن تنقض اليقين بالشك أبداً.

٤. قلت: فلنى قد علمت أنه قد أصابه، و لم أدر أين هو فأغسله؟ قال: تغسل من ثوبك الناحية التي ترى أنه قد أصابها حتى تكون على يقين من طهارتك.

٥. قلت: فهل على أن شككت في أنه أصابه شيء أن أنظر فيه؟

قال: لا، و لكنك انما تريد ان تذهب الشك الذي وقع في نفسك.

٦. قلت: إن رأيت في ثوبي و أنا في الصلاة؟ قال: تنقض الصلاة و تعيد إذا شككت في موضع منه ثم رأيت، و إن لم تشك ثم رأيت رطباً قطعت الصلاة و غسلته ثم بنيت على الصلاة، لأنك لا تدري لعله شيء أوقع عليك فليس ينبغي أن تنقض اليقين بالشك. و تشتمل هذه الرواية على ستة أسئلة من الراوى مع أجوبتها، و موقع الاستدلال ما جاء في الجواب على السؤال الثالث و السادس. [غير أنا سنستعرض فقه الاسئلة و اجوبتها جميعاً لما لذلك من دخل في تعميق فهم موضعي الاستدلال من الرواية.]

تبیین معنای صحیحہ دوم زرارہ (صحیحہ رعاف)

برای تبیین این صحیحہ، ابتدا لازم است متن روایت و سپس ترجمه و نکات تطبیقی آن بیان می‌گردد.

متن عربی و نکات تطبیقی

و هی روایة أخرى لزرارة كما يلي:

سؤال اول زرارہ

- . قلت: أصاب ثوبي دم رعاف (۱) (أو غيره) أو شيء من منى، فعلمت (۲) أثره إلى أن أصيب له (۳) (من) الماء، فأصبت (۴) و حضرت الصلاة، و نسيت أن بثوبي شيئاً (۵)، و صليت، ثم إنى ذكرت بعد ذلك (۶)؟ قال: تعيد (۷) الصلاة و تغسله (۸).
۱. رعاف به معنای خونی است که از بینی خارج می‌شود (خون دماغ). پس اضافه دم به آن «اضافه بیانیه» می‌باشد چنان‌که در علل الشرایع نیز «دم من الرعاف» نقل شده است.
 ۲. یعنی: آن‌جا را علامت گذاری کردم.
 ۳. مرجع ضمیر: ثوبی. یعنی: تا وقتی که به آب رسیدم، آن را آب بکشم.
 ۴. مفعول آن «الماء» می‌باشد. یعنی: به آب رسیدم.
 ۵. یعنی: شیئی از نجاست.
 ۶. مشاراًلیه: اقامة الصلاة.
 ۷. جمله خبری در مقام طلب و انشاء می‌باشد.
 ۸. مرجع ضمیر مفعولی: الثوب.

Sco ۱: ۶:۵۳

سؤال دوم زرارہ

- قلت: فلنی لم أكن رأيت موضعه، و علمت أنه قد أصابه، فطلبت فلم أقدر (۱) عليه (۲)، فلما صليت وجدته (۳)؟ قال: تغسله و تعيد الصلاة.
۱. یعنی: آن را نیافتم.
 ۲. مرجع ضمیر: دم.
 ۳. یعنی: علم اجمالی من به اصابت خون، به علم تفصیلی مبدل گشت.

سؤال سوم زرارہ

- قلت: فلن ظننت أنه قد أصابه و لم أتيقن ذلك (۱)، فنظرت فلم أر شيئاً، ثم صليت فرأيت فيه (۲)؟ قال: تغسله و لا تعيد الصلاة. قلت، و لم ذلك (۳)؟ قال: لأنك كنت على يقين من طهارتك، ثم شككت، و ليس ينبغي لك أن تنقض اليقين بالشك أبداً.
۱. مشاراًلیه: إصابته.

۲. مرجع ضمیر: الثوب.

۳. مشاراً الیه: عدم وجوب اعاده نماز. یعنی: لِمَ لَا أُعِيدُ صَلَاتِي فِي هَذِهِ الصُّورَةِ.

Sco^۲: ۱۱:۱۶

سؤال چهارم زراره

قلت: فلینی قد علمت أنه قد أصابه (۱)، و لم أدر أين هو (۲) فأغسله (۳)؟ قال: تغسل من ثوبك الناحية (۴) التي ترى (۵) أنه قد أصابها (۶) حتى تكون على يقين من طهارتك (۷).

۱. مرجع ضمیر فاعلی: دم. مرجع ضمیر مفعولی: الثوب.

۲ و ۳. مرجع ضمیر: دم.

۴. یعنی: محدوده.

۵. یعنی: اعتقاد داری.

۶. مرجع ضمیر فاعلی: دم. مرجع ضمیر مفعولی: الناحية.

۷. یعنی: آن محدوده را که می‌خواهی بشویی، آن قدر وسیع می‌گیری که یقین کنی خون از آن محدوده خارج نیست.

سؤال پنجم زراره

قلت: فهل عَلَيَّ (۱) أن شککت فی أنه أصابه (۲) شیء (۳) أن أنظر (۴) فيه؟ قال: لا (۵)، و لكنک إنما تريد أن تذهب الشک الذی وقع فی نفسک.

۱. خبر مقدم برای «أن أنظر فيه».

۲. مرجع ضمیر مفعولی: الثوب.

۳. فاعل «أصابه».

۴. مبتدای مؤخر برای عَلَيَّ؟ یعنی: آیا در این صورت بر من لازم است که فحص از نجاست نمایم.

۵. زیرا در شبهات موضوعیه، فحص لازم نیست، به خلاف شبهات حکمیه.

Sco^۳: ۱۵:۰۵

سؤال ششم زراره

قلت: إن رأيتہ (۱) فی ثوبی و أنا فی الصلاة؟ قال: تنقض الصلاة و تعید إذا شککت فی موضع منه (۲) ثم رأيتہ، و إن لم تشک (۳) ثم رأيتہ رطباً (۴) قطعت الصلاة و غسلته ثم بنيت علی الصلاة (۵)، لأنک لا تدري لعله شیء أوقع علیک (۶) فلیس ینبغی أن تنقض الیقین بالشک و تشتمل هذه الروایة علی ستة أسئلة من الراوی مع أجوبتها (۷)، و موقع الاستدلال ما جاء فی الجواب علی السؤال الثالث و السادس.

۱. مرجع ضمیر: دم رعاف.

۲. مرجع ضمیر: الثوب. متعلق جار و مجرور: شککت.

۳. یعنی: اگر احتمال بدهی که این خون در حال نماز، به لباس اصابت کرده است، نه قبل از نماز.
۴. یعنی: آن خون، تازه است؛ به طوری که احتمال می‌رود در حال نماز به لباس اصابت کرده است.
۵. یعنی: نماز را به مدت کوتاهی متوقف می‌کنی و لباس را پاک نموده، سپس به نماز ادامه می‌دهی.
۶. یعنی: شاید نجاست بر لباس تو، در حال نماز واقع شده است.
۷. مرجع ضمیر: الاسئلة.

Sco^۴: ۲۳:۱۹

صحیحۀ دوم زرارہ (رعاف) دارای شش سؤال و جواب می باشد که فقط سؤال سوم و ششم مورد استدلال بر حجیت استصحاب واقع می شود. این دو سؤال عبارتند از:

فقرۀ سوم: زرارہ می گوید از امام (ع) پرسیدم: اگر گمان به اصابت خون بینی به لباس داشته باشم و به آن یقین پیدا نکنم پس در لباس آن را جستجو کرده و آن را پیدا نکنم، سپس نمازم را در همان لباس خوانده اما بعد از نماز، خونی را در لباس بینم. (حکمش چیست؟) امام (ع) فرمودند: لباس را بشوی و نمازت را اعاده مکن. پرسیدم برای چه؟ حضرت فرمودند: زیرا تو یقین به طهارت داشتی سپس در آن شک کردی و هرگز شایسته نیست که یقین را به سبب شک، نقض نمایی.

فقرۀ ششم: زرارہ می گوید از امام (ع) پرسیدم: اگر در حال نماز، خونی را در لباس بینم، حکمش چیست؟ حضرت فرمودند: اگر می دانی که این خون که اکنون در لباس می بینی، همان خونی است که قبل از نماز، در اصابت آن به لباس شک داشتی، نمازت را می شکنی و آن را اعاده می نمایی. اما اگر این خون را به گونه ای تازه می بینی که احتمال می دهی این خون هم اکنون به لباس اصابت نموده است، نمازت را متوقف نموده و لباس را شسته و سپس بقیۀ نمازت را ادامه می دهی؛ زیرا چه بسا این خون، در حال نماز به لباس تو اصابت کرده باشد و تو علم به آن نداری که این نجاست همان نجاستی است که قبل از نماز به اصابت آن شک داشتی. پس سزاوار نیست که یقین خود را با شک نقض نمایی.